

ISKOPAVANJA U JUŽNOJ SRBIJI.

Posljednjih godina mnogo je razvijena aktivnost na polju istraživanja starina u Južnoj Srbiji. Nekoliko naučnih grupa vrše svake godine veoma važna sistematska iskopavanja.

G. dr. Nikola Vulić, prof. univ. u Beogradu, u društvu sa g. Kokićem, kustosom muzeja iz Skoplja, uspeo je da obelodani u Trebeništu kod Ohrida izvanredne arhajske starine iz 6. stoljeća pre Hr., iz jednog novog groba (posle već poznatih, od Bugara otkrivenih 7 grobova), a ove 1932. g. on je otkrio još ceo niz novih grobova sa dragocenostima dosad nepoznatim. Njegovim radom definitivno je otklonjena hipoteza o najamničkim grčim vođama sahranjenim slučajno u ovim predelima, već cela situacija upućuje na istraživanje naselja u blizini ove raskošne nekropole. To utvrđuje pre svega fakt, da se pored muških grobova naišlo i na ženske, u kojima nije nađeno oružja, ali u toliko više novog nakita i ostalih predmeta vrednih ispitivanja. Pored arhajskih (grčkih delom punih) zlatnih maski, sandala, rukavica, ogleđa, nakita i aplikacija na bronzanim i srebrnim predmetima, — i onih sudova sa reljefima jezdećih konjanika i tronožaca sa meduzama i životinjama — koji ne daju kriti otmeni korintski ukus — većina predmeta ipak jeste produkt originalne domaće ilirske kulture. (Naročito šlem, oružje, igle, nakiti etc.).

Nemački Arheološki Institut u saradnji sa beogradskim Narodnim Historisko-umetničkim Muzejem, vršio je ovog proleća iskopavanja na Gradištu, brdu iznad Mon. Sv. Erazma, severno od Ohrida. Ekspedicija na čelu sa Dr. Unverzagtom, direktorom Museuma für Völkerkunde u Berlinu, a u kojoj su sudebovali mladi nemački naučnici Dr. Reiswitz i Dr. Keller, a od strane beogradskog muzeja Dr. Grbić, uspela je da otkrije jednu veliku tvrđavu, koja je igrala značajnu ulogu u borbi Makedonaca protiv Rimljana.

U S u v o d o l u, u blizini Bitolja, Skopski je Muzej otpočeo iskopavanje jednog kasnog antičkog naselja, verovatno keramije. G. Dr. Mesesnel tu je naišao na veoma značajnu ranohrišćansku baziliku sa mozaicima.

Već 9 godina vrši beogradski Narodni Historisko-umetnički Muzej sistematska iskopavanja na ušću Crne Reke u Vardar, u blizini Gradskog, u S t o b i m a. Radovi, koje

je otpočeo Dr. Saria, prof. univ. u Ljubljani — otkrivši veliki mramorni teatar iz III. stoleća, — nastavlja se sve većim uspehom ekspedicija muzeja pod vodstvom Dr. Vlad. R. Petkovića, prof. univ. i direktora muzeja, a u kojoj poslednjih godina redovno sudeluju Dr. Jozo Petrović i Gjorgje Manno-Zissi, kustosi istog muzeja. U okviru jedne bedemima (bizantskim fortifikacionim sistemom) opasane varoši otkriveni su ostaci dosta monumentalne građevine episkopalne bazilike (ktitor Filip episkop), jedne velike privatne palate (po nađenom pečatu na brončanom kolutiću) Partheniosa; jedne prvobitno jevrejske sinagoge (prema natpisu na stubu predvorja dao je sagraditi šef jevrejske opštine Poliharmos) pretvorene kasnije u hrišćansku crkvu, a u vezi je sa jednom palatom; terme i jedne zanimljive javne građevine sa ogromnim predvorjem, hipokautima i velikom peći. Otkriveno je već nekoliko ulica, vodovod i kanalizaciona mreža i najzad glavna ulazna gradska kapija. Na Crnoj reci postoje ostaci starog mosta. Značajno je da su ove građevine, upropašćenog grada zemljotresom u IV stoleću, sačuvala za nauku stil i planove arhitekture IV.—VI. stol. posle Hr. One daju potpuno nov pogled na prelaznu ranohrišćansku i bizantinsku umetnost toga doba, koja je inače svugda veoma slabo sačuvana. Značajna je i dekoracija tih građevina sa raskošnom ažurnom biljnom ornamentikom u mramoru i staklu (naročito u episkopskoj crkvi) s raznobojnim mozaicima i rafiniranim impresionističkim freskama. Ove tehnike također pružaju izvanredne motive i stilske osobine, za koje je teško naći pandane i analogije. Veliki broj prvoklasne antičke skulpture sa stilskim osobinama kasnog helenizma II—III stoleća svraća također pažnju na sebe. I skupocene bronzne i mramorne statue i torza i reljefi doneli su na videlo dana poneke potpuno nove variante. Među njima po monumentalnosti ističe se jedna portrestatua sa orijentalnom bradom i kratkom kosom u togi (sa svitkom u ruci?), klasična bista jedne mlade žene-matrone, torzo Amfitrite (donji dio tela sa delfinom), glava Poseidona, od mramornih skulptura — a dva satira od bronzne od kojih jedan igra a drugi svira u dvojnicu. Od reljefa ističu se arhaističkom draži igre nimfi oko Pana i

po motivu zanimljiv Dionisije u svom ras-kalašenom društvu.

Arheološka izložba, priređena juna me-seca 1932. u Umetničkom Paviljonu »Cvijete Zuzorić« u Beogradu — pokazala je sve po-kretljive vrednosti iz Stobija i Trebeništa na okupu. I tu je bio vidan kvalitet i kvanti-tet uspeha napornih terenskih radova.

Ali u vezi sa tim iskopavanjima pojavila su se aktivnija pitanja, koja traže svoja re-

šenja. Njihov koren je u finansiskoj situaciji naših muzeja. To su: 1. što bolje konzervi-ranje i delimična restauracija otkrivenih gra-đevinskih objekata; 2. podizanje lokalnih muzeja kraj mesta iskopina; 3. podizanje zgrada za muzeje u Beogradu i Skoplju, u kojima bi se najzad dostojno izložile publici, strancima i nauci sve ove značajne tekovine rada jedne decenije na prikupljanju narodne i antičke starine.

Gjorgje Manno-Zissi.

NEŠTO O STAROM HRVATSKOM ORUŽJU.

I.

Vj. Klaić iznaša u svojoj »Povjesti Hr-vata« I. str. 27, među ostalim o starim Slavenima i ovi:

»Uza sve to bili su Slaveni ratoborni ljudi »i junaci u boju, osobito kad im je trebalo »brani domovinu. O njihovu ratovanju »priča potanko car Mauricije: »Slaveni ra-»toвахu obično pješke, oboružavši se čvr-»stim i teškim štitom. Uza to rabljaše im »još drven luk i malene, otrovom nakvašene »strjelice.. Kad bi došlo do šaka, borili bi se »mlatom (Streithammer), topuzom (Ham-»merbeil) i palicom (Streitkolben)«.

Vladimir Mažuranić (»Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik«) ne navodi, da li je oznaka za obrambeno oružje »štit«, ščit, m. clypeus, scutum, slavenskog porijekla, no etimologija kaže već sve.

Za luk m. arcus, oružje za strijelanje kaže, da je praslovjenska riječ: lonk (lenk).

Za riječ kladivo n. dem. kladivac, m., malleus, čekić kaže, da je prastara i da je »po svih sjevernih i sjevero-zapadnih stranah obična«.

Sjekira, sek-, sik-, f. securis; sveslovj. riječ. V. sječa.

Kijac, kijec, m., demin. kij, malleus ali i srednje lat. clava, cambura, kladivac, maljić, znači bojno oružje na oblik malja ili bata. V. bat. Sveslovj. riječ. Isp. A. R. (srebrn kij, rogat kij).

Kako vidimo, gornje su oznake za oružje, kojim su stari Slaveni prema Maurikiosu vojevali i sla-venskog porijekla. I prema tome morali bismo zaključiti, da su ga i sami stari Slaveni izradi-vali.

Po kazivanju Lj. Karamana »Iz koljevke hrvatske prošlosti« (Zagreb 1930. izdanje Matice Hrvatske str. 124) »Na hrvatskom »kneževskom dvoru bio je župan oružar »(armiger); još se spominje župan buz-»dovanar za kneza, pače i za kne-»ginju (macecharius i macecharius co-

»mitissae). U doba kraljeva u kraljevoj je »pratnji štitonoša«.

Zanimljivo je, da čast buzdovanara nisam mogao naći kod drugih sredovječnih vladara onoga doba iz historijskih podataka, koje sam proučio u tu svrhu.

Glavno oružje sredovječnog junaka, su-deći prema dosadašnjim iskopinama bijaše mač.

Mažuranić veli o maču: »Mač meč, meč, »m. gladius, ensis, spata (spatha grč. i dr. »Rieč sveslovjenska«. Svodi se u »svezu i s got. maki, meki. Isp. Rječnik »hrvatskoga ili srpskoga jezika. Izdanje Ju-»goslavenske akademije. Zagreb 1880. i d. »Miklosich Franz. Etymologisches Wörter-»buch der slavischen Sprachen. Wien 1866. »pak Schrader O. Reallexikon der indo-»germanischen Altertumskunde. Strassburg »1901. 748 (njem. Schwert svodi se »u drevnu svezu s našim svrdlo). »V. Korda, Rieč sablja (lat. acinaces, »persicus gladius; izp. Bartal Ant. Glossa-»rium mediae et infimae latinitatis regni »Hungariae, Lipsiae 1901. s. iv, acinas da-»mascenus) prastara je u nas i osta-»lih Slovjena, ali tamno joj je po-»stanje. U njemački jezik ulazi rieč istom »okolo g. 1500.«¹⁾

Prema tome su i mač i sablja bili poznati starim Slavenima.

Starohrvatski mač imao je dvosjeklu oštri-nu sa kratkom nakrsticom na balčaku, koja je jedva provirivala preko širine oštrice. On pokazuje oblik, koji je bio općenito proširen u zapadnoj Evropi. Takovi su mačevi iskopani i iz starohrvatskih grobova u Bis-kupiji kod Knina i Koljana kod Velike, a čuvaju se u muzeju u Kninu.

Iz iskopina grobova kod Kecskeméta, na-lazak brežuljka »Czédula-haz« i kod Törtela (županija peštanska), nadalje iskopine kod Kassa (baranjska županija), te pronalazak groba kod Demkóhegya vidimo, da su tamo

¹⁾ V. Mažuranić »Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Zagreb 1908.—1922.